

15. Малек Мартин. Распад государства и его значение для международных отношений (категории и метод теоретического анализа) // Вестник Московского университета. Сер. 12. Политические науки. — 2006. — № 3.
16. Алексеев Н. Н. Основы философии права. — С.Пб.: Лань, 1999.
17. Юркевич Памфід. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. — 3-тє вид. — К.: Укр. світ; Вид-во ім. Олеси Теліги, 2001.

УДК 346.5:330.341.1:316.752

М. Д. Василенко

ДЕРЖАВНА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗУМІННІ АКСІОЛОГІЇ ПРАВА

Правничо-аксіологічний підхід до інноваційної діяльності дозволяє розглядати її в системі цінностей розбудови держави, з одного боку, і як удосконалення методології вивчення предмета досліджень — з іншого. Методологія інноваційного розвитку автором бачиться як пізнання права цього розвитку, регламентованого процесом правового регулювання, що дозволяє в методологію права включити правове регулювання інноваційної діяльності. Однак існують особливості методів правового регулювання, які безпосередньо пов'язані з інноваційною моделлю розвитку України через розгалужену мережу інноваційних структур. Робіт, присвячених правовим питанням інноваційного розвитку, небагато [1–3]. При дослідженні методології інноваційного розвитку України, включаючи вивчення функціонування інноваційних структур, необхідно розглядати вміння користуватися правовим регулюванням. На жаль, така практика в методології права для інноваційного менеджменту відсутня: ніколи раніше до інноваційної діяльності не застосовувалися прямі, а не відносні, норми правового регулювання. Це призвело за останні роки до негативних наслідків у галузі, що досліджується. В той же час на нормах правового регулювання має будуватися запровадження інноваційної моделі розвитку України, яка у свій час була проголошена Україною на державному рівні. Це було зрозуміло, бо розвинуті країни вже реально перейшли до принципово нового типу розвитку, який можна характеризувати як інноваційний. Інновації є потужним чинником ескалації технологічного розриву між країнами, які здатні стимулювати розвиток технологій і виробництва товарів і послуг на їх основі, та країнами, які втратили важелі впливу на національні інноваційні процеси. Вирішальною є маркетингова і цінова політика «зняття вершків». Високорозвинені країни підтримують високий рівень інноваційної діяльності, відповідно нарощують обсяги високотехнологічної продукції та напівфабрикатів на засадах спеціалізації та кооперації, розвивають внутрішньогалузеву торгівлю, що становить принципові цінності в розвитку суспільства. Державна інноваційна політика має формуватися з урахуванням тенденцій інноваційного розвитку провідних технологічно розвинених країн, де вона має аксіологічні пріоритети, в тому

числі і правові. Інноваційна модель є якісно новим ступенем на шляху еволюції економічних систем, наступним за ринково-конкурентною моделлю, багато в чому її заперечуючою. Уявляється, що недоліки у сфері формування інноваційної економіки в більшості пострадянських країн обумовлені тим, що Україна, як і Росія, була орієнтована на свідомо неконкурентну в умовах економіки знань ринкову модель розвитку, тоді як сьогодні актуальна для розвитку країни саме модель інноваційного розвитку, яка заснована на абсолютно інших закономірностях і принципах взаємодій. Конкурентно-ринковий механізм є серйозною перешкодою для інноваційного розвитку в цілому, коли в умовах економіки, яка побудована на знаннях, вартість здобуття нових знань стрімко зростає і відповідно ринково-конкурентна модель швидко втрачає свою актуальність через дублювання затрат на інноваційні розробки. Характерно, що як в країнах, що розвиваються, так і в технологічно розвинених країнах витрати на оборону становлять в середньому такий же процент валового внутрішнього продукту (ВВП); також співрозмірні витрачаємі проценти від ВВП на освіту і охорону здоров'я. Однак витрати на розвиток інновацій відрізняються на порядки. Так, за даними ЮНЕСКО, технологічно розвинені країни витрачають на це до 5% валового національного продукту, а країни, що розвиваються, менш — 0,2%, тобто у 20 разів менше. Технологічно розвинені країни формують ні в якому разі неринкові тенденції свого розвитку, бо в них виразно присутній адміністративний супровід економіки країни. Країни «великої сімки» зконцентрували під своїм контролем 90% світового наукового потенціалу і контролюють більше 80% глобального ринку високих технологій обсягом в 3 трлн дол. США. Прогнозується, що до 2015–2020 рр. обсяг продаж продукції високих технологій зросте аж до 4 трлн дол. США [4]. Поряд з технологічно розвиненими країнами помітно піднялися у галузі високих технологій Китай, Південна Корея, Сингапур, Малайзія, Індія.

А де знаходиться у сфері розвитку інновацій Україна? Так, у Верховній Раді України в червні 2007 року відбулися парламентські слухання «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» [5]. На них було відзначено, що в країнах із розвинутою економікою 85–90% приросту ВВП забезпечується за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції. А частка України на ринку високотехнологічної продукції сягає лише 0,1%. За оцінкою світового економічного форуму, Україна посідає 77-ме місце за індексом конкурентоспроможного зростання серед 80 країн, до яких проводилися відповідні розрахунки. Щоб зарадити ситуації, на думку голови Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти К. Самойлик, треба повернутися до керованості та прозорості економічної політики, і відповідно до цього були схвалені рекомендації Кабінету Міністрів щодо інноваційної діяльності в країні. Так, в США усі науково-технологічні прориви відбуваються в рамках багатомільярдних державних програм. ЄС має завдання довести до 2010 року наукоємність ВВП до рівня США і Японії (близько 3%) і значно підвищити свій інноваційний рівень. При цьому характерна концентрація досліджень і розробок у великих західних корпораціях, що запобігає дублюванню дорогих дослідницьких

витрат. Навіть в просунутих дослідженнях українських авторів щодо інноваційної стратегії українських реформ частково виправдовується ринкова модель розвитку економіки України [6]. Однак відзначається, що нема в країні чіткого розуміння того, як публічно-політичні заходи повинні бути пов'язані з економічною моделлю. Підкреслюється, що держава повинна стимулювати та контролювати розвиток ринкових інститутів-організацій усіма можливими економічними, правовими і політичними засобами, а інноваційна спроможність відіграє домінуючу, а можливо, і вирішальну роль у виборі кола учасників конкуренції у майбутньому. В правовому розумінні це означає, що державна інноваційна діяльність в аксіології права займає провідне місце. Це збігається з висновками вже цитованого наукового видання [6] про необхідність прийняття інноваційної діяльності в якості базової політики України в мобільному, глобальному, швидкісному сьогоденні. Події останніх років збезцінили інноваційну спрямованість українських реформ, що робить відставання України від країн ЄС, куди спрямовані погляди України, все більш вразливим. Притому що на державному рівні постійно декларується майбутнє членство в ЄС як стратегічна мета України.

В англо-американській правовій системі зміст права щодо інноваційного розвитку багато в чому пов'язаний з правом інтелектуальної власності, яке формує науково-технологічні розробки, мережу науково-дослідних установ і відповідний науково-технічний потенціал, оскільки об'єктом права інтелектуальної власності визначають результати творчої діяльності. Вони хоча є нематеріальними, а значить, не обмеженими в просторі, врешті-решт, переходять у високу матеріальну якість. Ця властивість потребує особливого врегулювання відокремлення об'єкта від необмеженої кількості суб'єктів, які можуть вільно його використовувати, якщо немає такого врегулювання. Саме вказана особливість визначає спрямованість права власності та права інтелектуальної власності: у першому випадку спрямованість є позитивною, а у другому — негативною. Право власності спрямоване на забезпечення панування над річчю, а заборона втручання третіх осіб у це право має додатковий, забезпечувальний характер. Відрізняються від права власності також способи набуття та припинення прав на результати інтелектуальної діяльності. Наприклад, до таких прав неможливо застосовувати норми про набуття права власності за давністю володіння, специфікацію, знищення. Права на результати інтелектуальної діяльності мають територіальний характер. Тобто виключні права, набуті на території однієї держави, не дістають автоматичного визнання на території іншої держави, на відміну від права власності. Для отримання правової охорони авторського та суміжних прав в інших державах необхідно укласти відповідні міжнародні договори з цими державами, а щоб мати правову охорону об'єктів промислової власності та засобів індивідуалізації, слід зареєструвати їх належним чином у кожній державі. Якщо ж особа придбала річ в одній країні, вона визнається на підставі цього власником речі в усіх інших країнах. Таким чином, держава виступає гарантом охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Такі правові особливості знайшли своє відображення і в законо-

давстві України (див. ст. 329 ГК України [7]). Державні гарантії інноваційної діяльності відображені у вказаній статті шляхом загальної характеристики. Однак технологічно розвинуті країни ніколи не будуть передавати (продавати) країнам-аутсайдерам свої новітні розробки; під «любим соусом» будуть збувати технології вчорашнього дня як новий інноваційний продукт.

Інвестиційний та інноваційний простори взаємообумовлені і взаємовпливові, бо до інвестиційного права відносять суспільні норми (відносини) права, які виникають у процесі відповідної діяльності, в тому числі з боку держави, а методом правового регулювання таких відносин, як і при інноваціях, є особливий спосіб впливу норм права на відповідні суспільні відносини. Дійсно, коли йдеться про інвестиції в інноваційні галузі, враховується, що, як і в інноваційній сфері, в інвестиціях велике значення має інвестиційний клімат у державі чи в регіоні, що досліджувалося автором на прикладі обласних центрів України раніше на професіональному рівні [8]. Однак стратегічний закордонний інвестор з інноваційними розробками в Україну не йде і не прийде, незважаючи на те, що тут інвестиційний клімат не гірший за інші країни. Йде сюди в основному масовий інвестор, який хоче швидкого прибутку; поширений також інвестор з метою фондової та товарної експансії або закупівлі сировини і напівфабрикатів; добре представлені кримінальний та так званий «експертний інвестор». Таким чином, іноземні інвестиції в Україні не можуть бути використані для забезпечення економічного зростання країни в епоху знань в цілому, тому необхідно насамперед застосовувати стимулюючі засоби для внутрішнього інвестування, мати державне регулювання інноваційного процесу, методологію і пріоритети розвитку. За допомогою іноземних інвестицій можливий підйом низки виробництв або окремих переробних галузей, але ніяк не інноваційної сфери та національної економіки. В постсоціалістичних країнах відомі випадки придбання сучасних підприємств іноземними інвесторами з метою їх подальшого закриття. Прикладом державного регулювання інноваційної та інвестиційної політики держави є сучасний Китай, де державна політика щодо інновацій і інвестицій має зважений, продуманий, державницький характер. Вона реально являє вищі правові цінності як для уряду, так і для населення в цілому, бо починаючи з 1992 року витрати на науку, культуру та охорону здоров'я, незважаючи на те, що Китай має десятки діючих технопарків, технополісів, вільних економічних зон тощо, збудував повний ядерний цикл і власні аерокосмічні збройні сили, перебільшують сумарні витрати країни на оборону й утримання державного апарату. Для порівняння відзначемо, що при населенні 1250 млн осіб тільки 5% населення перебуває за межею бідності, а за 10 років ВВП на душу населення подвоївся! Як зауважив М. Павловський, для нас ці успіхи дуже повчальні, оскільки безсистемно початі реформи, реформи без цілі, без урахування ідіології ринку за п'ять років призвели до спаду виробництва теж більш ніж у два рази, хоча стартові умови за рівнем науки, охорони здоров'я, науково-технічного потенціалу в цілому у нас були набагато кращими [9]. Не форсують у Китаї і процесу приватизації великих підприємств, що підкреслює: реформи здійснюються не стихійно, а під контролем і при регулюванні з боку держави.

Застосування методології аксіології права дозволяє зробити важливий для суспільства висновок, що сподіватися на інвестиції з боку іноземних інвесторів в інноваційну сферу марне заняття, а треба розраховувати на власні сили і підтримку власної держави, максимально концентруючи кошти на інновації, спрямовуючи інноваційну діяльність на комерціалізацію та широке впровадження наукомістких розробок у виробництво, вихід на внутрішній та світовий ринок. Інноваційна діяльність як різновид інвестиційної діяльності має свою нормативну основу — інноваційне законодавство. Інноваційне законодавство в розумінні аксіології права є найвищою правовою цінністю як сукупність законодавчих і нормативних актів, що регулюють відносини, які виникають у процесі інноваційної діяльності, в першу чергу виконання інноваційних програм, проектів та розробок. Законодавство України в інноваційній сфері базується на Конституції України і складається із низки законів України та постанов уряду, Президента, Верховної Ради України. Воно складається із розділу у ГК України, законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про науковий парк «Київська політехніка» та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. Ці закони визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють пріоритетні напрями інноваційної діяльності, форми стимулювання державою інноваційних процесів, спрямованих на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Згідно з чинним законодавством інновації — це новостворені або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери, а під інноваційною діяльністю слід розуміти діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. У широкому розумінні з позицій філософсько-правових інноваційна діяльність являє собою вид діяльності, який пов'язаний з трансформацією нових ідей (зазвичай результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень) в новий або вдосконалений продукт, впроваджений на ринку, в новий або вдосконалений технологічний процес, що використаний в практичній діяльності. В цілому виділяються шість основних видів інноваційної діяльності: а) інструментальна підготовка і організація виробництва; б) пуск виробництва і передвиробничі розробки, що включають модифікації продукту та технологічного процесу, перепідготовку персоналу для застосування нових технологій і устаткування; в) маркетинг нових продуктів; г) придбання неупредметненої технології у формі патентів, ліцензій, розкриття ноу-хау, торгових марок, конструкцій, моделей і послуг технологічного змісту; д) придбання упредметненої технології — машин і устаткування, пов'язаних з впровадженням продуктових або процесних інновацій;

е) виробниче проектування, що необхідне для створення концепції, розробки, виробництва і маркетингу нових продуктів і процесів.

Таким чином, інноваційна діяльність є складною за своїм змістом і потребує державної підтримки і стимулювання, особливо на етапах становлення. Принципове значення має державне втручання через правове регулювання відповідної діяльності. Воно тут представляє первинну цінність, яка має проявити свою правову гносіологію, щоб стати пануючою практичною теорією розвитку суспільства, довести його спроможність в досягненні європейських стандартів у всіх основних галузях реформ, які проводяться в Україні, а не залишатися декларованою моделлю можливих реформ. Запровадження законодавчо визначених адміністративних процедур формування та реалізації державної інноваційної політики забезпечить гідний розвиток окремих регіонів і країни в цілому.

Література

1. Андрейцев В. В. Цивільна відповідальність в інноваційних правовідносинах за чинним законодавством // Законодавство України. — 2002. — № 3. — С. 89–97.
2. Дмитрієва В. В. Методологічні аспекти організації інноваційних структур // Методологія приватного права: (За матеріалами наук.-теор. конф., 30 трав. 2003 р.) — К., 2003. — С. 413–418.
3. Тацій В. Правове забезпечення інноваційного розвитку: етап і перспективи // Юридичний вісник України. — 2006. — № 4. — С. 6–7.
4. Байнев В. Ф., Саєвич В. В. Переход к инновационной экономике в условиях межгосударственной интеграции. — Минск: Право и экономика, 2007. — 180 с.
5. Парламентські слухання. До керівності та прозорості економічної політики // Голос України. — 2007. — 21 черв.
6. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. — К.: Знання України, 2002. — 336 с.
7. Господарський кодекс України. — Х.: Одісей, 2007. — 240 с.
8. Василецько М. Д., Горячук В. В. Концепція оцінки інвестиційної привабливості регіональних центрів України // Управління сучасним містом. — 2004. — № 10–12. — С. 10–17.
9. Павловський М. Досвід Китаю — уроки України // Голос України. — 1997. — 25 лют.

УДК 342.573:316.752

С. М. Дерев'яко

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ РЕФЕРЕНДУМУ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Складність і суперечливість трансформаційних процесів значною мірою пов'язані із контраверсійністю розуміння як політикумом, так і широким загалом громадян суті та шляхів досягнення у новітньому українському вимірі вищих загальнолюдських цінностей та національних ідеалів.

У вітчизняній соціально-філософській, правовій і політичній думці дослідження ціннісних орієнтирів має певні традиції, упродовж століть вони напрацьовані концептуально з достатньою повнотою: сформульовано їх суть, право-